

А. М. Падалка
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри

Національний університет Державної фіскальної служби України

ПОНЯТТЯ СЛІДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЇХ ВЛАСТИВОСТІ І КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття слідів злочину, їх криміналістичне значення та властивості. Визначено, що у встановленні механізму конкретного факту злочинної діяльності важливу роль відіграє криміналістична характеристика даного виду злочинів. Вона відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності. З огляду на це, у структурі криміналістичної характеристики податкових злочинів скоєних організованою злочинною групою, нами сформульовано криміналістичні ознаки даного виду злочинів, його слідів на окремих етапах організованої злочинної діяльності, що дозволяє встановити основний елемент криміналістичної характеристики – спосіб вчинення злочину, а також місце, час його вчинення та безпосередніх учасників організованої злочинної діяльності.

Ключові слова: *сліди злочинів, криміналістична характеристика, організована злочинна діяльність, оподаткування.*

Кожен злочин викликає зміни в навколишньому середовищі. За природою ці зміни відбуваються в матеріальному середовищі (на оточуючих нас предметах і в свідомості людей) і є результатом відображення. У криміналістиці вони називаються слідами злочину, і за своєю суттю являють собою матеріальні й ідеальні продукти відображення механізму вчинення злочину, тобто результат взаємодії суб'єктів злочину між собою і матеріальним середовищем. Оскільки сліди злочину реально відображають механізм вчинення злочину та його учасників, то їх роль у розслідуванні й запобіганні злочинів надзвичайно важлива.

Сліди злочинів можна вважати джерелом інформації про події минулого. Діяльність щодо виявлення, фіксації, дослідження, оцінки й використання слідів-джерел інформації (фактичних даних) складає суть розслідування. Вміння розпізнавати сліди злочину – одне з головних завдань співробітників правоохоронних органів [6, с. 10-11].

У системі елементів, що утворюють криміналістичну характеристику податкових злочинів, скоєних організованими групами, сліди злочину, що відображають спосіб злочину, мають досить велике значення для доведення події злочину й встановлення винних. У даному випадку під слідами розуміються відображення, що є носіями фактичних даних. Вони

набувають вираження в матеріальних або уявних формах, причинно пов'язані з подією злочину і несуть інформацію про нього.

Робота слідчого по виявленню фактів, а саме слідів злочину – повинна проводитися відповідно до ознак способу вчинення злочину, який міг бути застосований злочинцями в конкретних умовах [5, с. 423].

Як показує практика, ознаки способу податкового злочину, скоєного організованою групою, саме сліди його застосування, у звичайних випадках виявляються не відразу, а по етапах.

Для досягнення злочинного результату суб'єкти організованої злочинної діяльності здійснюють сукупність певних дій. Для криміналістичної характеристики податкових злочинів, скоєних ОЗГ, особливого значення набуває послідовність етапів організованої злочинної діяльності. Аналіз практики, та проведенні нами дослідження дають можливість поетапно розкрити злочинну діяльність організованих груп, злочинних організацій, спільнот.

І так, перший етап – створення організованого злочинного утворення в структурі виробництва, підприємництва, галузей і сфер економічної діяльності; другий – планування, розробка кримінальної технології економічного злочину; третій – підготовка (час, місце, обстановка, засоби...) та вчинення злочину; четвертий – завершення злочину, тобто вилучення (заволодіння) предмета злочинного посягання; п'ятий – приховування слідів злочину; шостий – забезпечення ефективності та безпеки незаконного підприємництва, фіктивного підприємництва за допомогою корупційних зв'язків з посадовими особами владних і управлінських органів; сьомий – розробка способів легалізації доходів, отриманих в результаті організованої злочинної діяльності. Дії суб'єктів кримінального підприємництва взаємопов'язані та підпорядковані єдиній меті отримання (заволодіння) предмета злочинних доходів. Суб'єкти організованої злочинної діяльності, незалежно від способів маскування злочину, залишають сліди, характерні для кожного етапу злочинної діяльності. Однак дії, вчинені на етапі підготовки конкретного злочину, можуть перемішуватися, як би розчинятися на етапі завершення злочину. Члени організованого злочинного утворення на стадії підготовки злочину можуть навіть і не знати про весь ланцюг злочинної діяльності, що з'єднує їх дії з кінцевим результатом. З'ясування всіх цих обставин має важливе значення для всебічного дослідження конкретної ролі кожного з учасників організованого злочинного утворення на окремих етапах організованої злочинної діяльності.

Поняття і класифікація слідів злочинів, в тому числі розкрадань, інших економічних злочинів, в достатній мірі висвітлені в юридичній літературі [2; 6].

Матеріальні сліди (в широкому сенсі) є різні: залежно від обстановки місця скоєння та виявлення ознак злочину, в (на) машинах, на обладнанні, апаратурі, інструментах і інших об'єктах, в документах різних видів (друкованих, рукописних, аудіо, фото, відео та ін.). Ідеальними слідами конкретного виду податкових злочинів є різні обставини, відображені в пам'яті свідків, членів організованої групи, злочинної організації, спільноти, осіб, які мають «ділові» контакти з організаторами

злочинного бізнесу або причетні в тій чи іншій ситуації до організованої злочинної діяльності [6, с. 22].

Вважаємо, що сліди даного класу злочинів є носіями інформації про організовану злочинну діяльність, які відображають зміну реальної дійсності в сферах виробництва, кредитно-фінансової, зовнішньоекономічної діяльності, приватизації, торгівлі, підприємництва. У зв'язку з цим, важливе криміналістичне значення має виявлення ознак матеріальних та ідеальних слідів на всіх етапах організованої злочинної діяльності.

Проблема виявлення ознак організованого злочину у сфері оподаткування пов'язана з кримінально-правовим і криміналістичним вченням про ознаки злочинів. В юридичній літературі викладені наукові підходи до понятійного апарату криміналістичних ознак розкрадань, економічних злочинів. Аналізуючи різні точки зору, ми підтримуємо думку Г. А. Матусовського в тому, що криміналістичну ознаку злочину слід розглядати як факт, який виступає результатом злочинного діяння (сліди злочину в широкому сенсі), який з більшим чи меншим ступенем імовірності вказує на подію злочину, його обставини [1, с. 112].

Проблема дослідження криміналістичної характеристики слідів податкових злочинів пов'язана з вченням про ознаки злочину різних категорій.

Так, В. П. Лавров виділяє наступні типові сліди організованої злочинної діяльності у навколишньому середовищі:

- сліди однорідних (серійних) корисливо-насильницьких злочинів (з подібними способами) в одному або суміжних регіонах;
- сліди (ідеальні або матеріальні) одних і тих же осіб на місцях злочину;
- сліди застосування на місцях скоєння кількох злочинів однієї і тієї ж вогнепальної зброї;
- сліди застосування одних і тих же способів протидії розкриттю і розслідуванню злочинів, сукупність одних і тих же прийомів дії злочинців;
- викрадення подібних за структурою і значенням предметів, цінностей, документів;
- сліди викрадень людей;
- документи, з використанням яких відмиваються, легалізуються злочинні доходи;
- загрози потерпілим або їхнім родичам після арешту особи, яка вчинила злочин;
- ознаки (або встановлений факт) існування «загальної каси», звідки видаються гроші на підкуп чиновників, свідків, наймання адвокатів, матеріальну допомогу заарештованим, засудженим членам формування;
- сліди фіктивного підприємництва, наприклад, документи з неправдивими відомостями про господарське положення або фінансовий стан комерційної організації, що відображають незаконний оборот грошових і матеріальних цінностей [3, с. 185].

Зазначена типізація слідів є спільною для організованої злочинної діяльності злочинних груп, організацій, спільнот корисливо-насильницької і корисливо-господарської спрямованості.

У той же час слід зазначити, що більшість економічних організованих злочинів, які порушують належне справляння податків, вчиняються з використанням різноманітних документів, в тому числі, нових їх видів – комп'ютерного запису, електронних документів з цифровими підписами (для формування та подання податкової звітності та електронних повідомлень про зміни облікових даних та даних про об'єкти оподаткування); банківські системи типу «Інтернет-банкінг», за допомогою яких сплачуються податки, збори та інші платежі до бюджету. Вони використовуються організаторами злочинного бізнесу на різних етапах організованої злочинної діяльності, зокрема, при створенні фіктивних фірм, фіктивних банків або комерційно-кримінальної структури в сферах і галузях економіки, при розробці безпечних і ефективних технологій економічних злочинів, приховуванні слідів злочинної діяльності, легалізації злочинних доходів.

Кожна фінансова, господарська операція відображається у відповідних облікових документах. Вони розкривають сутність операцій, які використовуються як засіб реалізації того чи іншого способу вчинення або приховування злочину, для вилучення викраденого і т.п. Протириччя в змісті як одного, так і різних документів: установчих (підтверджують утворення та реєстрацію конкретного суб'єкта підприємницької діяльності) та нормативно-регламентуючих (що включають рішення зборів, ради директорів, правління, накази, положення); управлінських (службові записки, розпорядження, накази по поточним виробничим питанням, факси, електронні листи) і обліково-бухгалтерських; первинних і похідних (до первинних належать головні книги, журнали обліку, книги рахунків, бухгалтерського обліку, балансовий фінансовий звіт, розрахунок прибутку і доходів, акти на списання та ін.) [4, с. 170]; банківських (підтверджують проведені фінансово-господарські операції, отримання кредиту, його витрата і повернення, платіжні документи, розрахунки, зобов'язання і т.д.; кадрових (контракти, накази, довідки, розпорядження та ін.) і управлінських і т.д. – свідчать про сліди податкового злочину.

У зв'язку з тим, що на сучасному етапі активно розвивається електронний сервіс, крім вищевказаних, типовими слідами організованої злочинної діяльності є:

- спотворення комп'ютерної інформації, що відображає виробничо-господарську операцію, суб'єкта підприємницької діяльності, кредитно-фінансову діяльність банку;
- спотворення бухгалтерського обліку в електронному варіанті;
- протириччя у змісті бухгалтерського обліку в електронному варіанті і в традиційному, тобто в головній книзі;
- знищення комп'ютерних записів в самому комп'ютері;
- знищення комп'ютерного запису, що зберігається на магнітних носіях інформації;
- пошкодження або підробка електронного підпису;
- гострі ситуації (злом бази даних), які спричинили нібито через помилки в програмі збій комп'ютера, і інші.

У зазначених та інших документах організатори злочинного підприємництва, фіктивного підприємництва на всіх етапах злочинної діяльності залишають специфічні за змістом криміналістично-значущі сліди.

Розділ 2. Питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів

Як свідчать результати наших досліджень, в кожному другому розслідуваному кримінальному правопорушенні, злочинцями були знищені бухгалтерські, облікові дані в електронному та традиційному (паперовому) варіантах.

Наслідком організованої злочинної діяльності є завдання матеріальної шкоди. Для визначення матеріального збитку, заподіяного злочином даного класу, необхідно встановити подію злочину, способи його вчинення, безпосередніх виконавців, а також активних членів і організаторів злочинної діяльності. Як один з елементів криміналістичної характеристики податкових злочинів скоєних ОЗГ, матеріальні збитки нерозривно пов'язані з такими її елементами, як: спосіб вчинення злочину, місце і час його вчинення, особливості обстановки, особистісні властивості і ролі функції членів організованої групи, злочинної організації, спільноти. Проблема відшкодування матеріального збитку від злочину є предметом вивчення не тільки криміналістики, але й кримінального права, кримінального процесу. Зокрема, визначення розміру матеріальної шкоди від податкових злочинів, вчинених організованими утвореннями має велике значення для кваліфікації злочинних діянь і входить в коло обставин, що підлягають встановленню і доведенню у кримінальному провадженні.

Аналізуючи викладені в юридичній літературі поняття ознак розкрадань, економічних злочинів, вважаємо, що їх криміналістичне поняття, класифікація можуть бути поширені на ознаки податкових злочинів, скоєних ОЗГ. Ознаки даного класу злочинів можуть бути виявлені на початковому етапі досудового розслідування. У структурі криміналістичної характеристики податкових злочинів, вчинених організованими утвореннями, виявлення ознак даного класу злочинів, його слідів на окремих етапах організованої злочинної діяльності дозволить встановити основний елемент криміналістичної характеристики – спосіб вчинення злочину, а також місце, час його вчинення та безпосередніх учасників організованої злочинної діяльності.

У зв'язку з цим, на підставі сукупності окремих слідів-ознак можна висунути обґрунтовану версію про спосіб вчинення злочину. І навпаки, знаючи або вважаючи, який спосіб міг бути застосований злочинцями в даних умовах, можна визначити, де і які сліди потрібно шукати для того, щоб виявити конкретне правопорушення у сфері оподаткування.

Перелік посилань

1. Матусовський Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков, 1999. 480 с.

2. Малиарова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / НУВС. Харків, 2005. 262 с.

References

1. Matusovskii, G. A. (1999). Ekonomicheskie prestupleniia: kriminalisticheskii analiz [Economic crimes: forensic analysis]. Kharkov, 480 p.

2. Maliarova, V. O. (2005). Taktyko-kryminalistichni ta protsesualni osnovy poshuku ta zatrimannia zlochyntsia: dis... kand. yurid. nauk: 12.00.09 / NUVS [Tactical-forensic and procedural foundations of the search and detention of the offender: Diss ...

Candidate of Juridical Sciences: 12.00.09 /
NUVJS]. Kharkiv, 262 p.

3. *Криминалистика*: учеб. для вузов / под. ред. А. Ф. Вольинского, В. П. Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2015. 943 с.

3. *Kriminalistika* (2015): ucheb. dia vuzov / pod. red. A. F. Volyynskogo, V. P. Lavrova. 2-e izd., pererab. i dop. [Forensic science: study. for high schools / under. edit A.F. Volynskii, V.P. Lavrov. 2nd ed., revised and added]. Moscow, 943 p.

4. *Корж В. П.* Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: моногр. Харьков, 2002. 412 с.

4. *Korzh, V. P.* (2002). Teoreticheskie osnovy metodiki rassledovaniia prestuplenii, sovershaemykh organizovannymi prestupnymi obrazovaniiami v sfere ekonomicheskoi deiatelnosti: monogr. [Theoretical bases of the methodology of investigation of crimes committed by organized criminal entities in the sphere of economic activity: monogr.]. Kharkov, 412 p.

5. *Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О.* та ін. *Криміналістика*: підруч. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с

5. *Piaskovskyi, V. V., Chornous, Yu. M., Ishchenko, A. V., Aliksieiev, O. O.* (2015). *Kryminalistyka*: pidruch. [Forensic science: a text book] Kyiv, 544 p.

6. *Затенацький Д. В.* Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): монографія. Харків: Право, 2010. 160 с.

6. *Zatenatskyi, D. V.* (2010). Idealni slidy v kriminalistytsi (tekhniko-kryminalistychni ta taktlychni pryimy ikh aktualizatsii): monografiia [Ideal traces in criminalistics (technical and forensic and tactical methods of its actualization): monograph]. Kharkiv, 160 p.

ПОНЯТИЕ СЛЕДОВ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ИХ СВОЙСТВА И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

А. М. Падалка

В статье рассмотрены теоретические подходы к определению понятия следов преступления, их криминалистическое значение и свойства. Определено, что в установлении механизма конкретного факта преступной деятельности важное значение имеет криминалистическая характеристика данного вида преступлений. Она отображает особенности способа, а также признаки других элементов структуры преступной деятельности.

Учитывая это, в структуре криминалистической характеристики налоговых преступлений совершенных организованной преступной группой, нами выделены признаки данного класса преступлений, его следов на отдельных этапах организованной преступной деятельности, что позволило установить основной элемент криминалистической характеристики – способ совершения преступления, а также место, время его совершения и непосредственных участников организованной преступной деятельности.

Ключевые слова: следы преступлений, криминалистическая характеристика, организованная преступная деятельность, налогообложение.

**CONCEPT OF CONSEQUENCES OF CRIME, THEIR PROPERTIES AND
CRIMINALISTIC VALUES FOR THE INVESTIGATION OF ORGANIZED
CRIME ACTIVITY IN THE FIELD OF TAXATION**

A. M. Padalka

The article deals with theoretical approaches to the definition of the concept of traces of a crime, their forensic meaning and properties. It is determined that one of the most important elements of revealing the mechanism of criminal activity is a forensic description of crimes. It reflects the features of the method, as well as the signs of other elements of the structure of criminal activity.

In view of this, in the structure of forensic characterization of tax crimes committed by an organized criminal group, we have formulated the features of this class of crime, its traces at certain stages of organized crime, which allows you to establish the basic element of forensic characteristics – the way of committing a crime, as well as place, time it committing and direct participants in organized crime activities.

Key words: traces of crimes, forensic characteristic, organized criminal activity, taxation.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.21>
УДК 623.674

Б. Є. Лук'янчиков
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник

*Інститут спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України*

О. В. Усенко
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник

Національна академія прокуратури України

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ СУЧАСНИМИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМИ
ЗАСОБАМИ**

У статті на підставі аналізу сучасного стану забезпечення працівників Національної поліції України науково-технічними засобами охорони місця події досліджуються питання правового та технічного характеру, відповідно до чинного законодавства. Звертається увага на те, що успішна робота поліцейських з розкриття злочинів взагалі, та зокрема, на місці події залежить не тільки від їхньої майстерності, але й від сучасного техніко-криміналістичного оснащення, а саме мобільних захисних парканів та наметів.